

AR GALIME PRISKIRTI PRETEKSTĄ OKTAVIJĄ SENEKAI?

Jovita Dikmonienė

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros lektorė

Vienintelė išlikusi romėnų preteksta *Oktavija* vis dar kelia abejonių dėl autorystės¹. Ši tragedija – viena iš įdomiausių antikinų dramų, nepanaši į jokią kitą antikinę tragediją. Mes iš tiesų galėtume labiau džiaugtis, kad turime visą išlikusią vienintelę, originalią, pagrįstą istoriniais įvykiais romėniško siužeto tragediją, ir mažiau ieškoti tarsi su didinamuoju stiklu *Oktavijos* trūkumų. Šio straipsnio tikslas – pristatyti ir išanalizuoti mokslininkų tyrimus, skirtus *Oktavijos* autorystės problemoms, pateikti naujų įžvalgų ir atsakyti į klausimą, ar galėjo šią pretekstą sukurti Seneka.

¹ Mokslininkai, kurie teigia, kad *Oktavija* buvo parašyta Senekos: Edwin Flinck, *De Octaviae Praetextae Auctore*, Diss. Helsingfors, December, 1919; Arthur Stanley Pease, „Is the Octavia a Play of Seneca?“, *Classical Journal*, 15, April, 1920, 388–403; Arthur Stanley Pease, „The Octavia Once More“, *Classical Philology*, 19, 1, January, 1924, 80–83; Berthe M. Marti, „Seneca’s Apocolocyntosis and Octavia: A Diptych“, *The American Journal of Philology*, 73, 1, 1952, 24–36; etc. Mokslininkai, kurie teigia, kad *Oktavija* buvo parašyta nežinomo autoriaus: C. John Herington, „Octavia Praetexta: A Survey“, *The Classical Quarterly*, New Series, 11, 1, May, 1961, 18–30; Елена Георгиевна Рабинович, „Примечания“, *Луций Анней Сенека. Трагедии*, Москва: Наука, 1983, 382–427; Oscar G. Brockett, *History of the Theatre*: Ninth Ed., Boston: Allyn and Bacon, 2003, 50; Rolando Ferri, *Octavia: A Play Attributed to Seneca*, ed. with introd. and commentary by Rolando Ferri, Cambridge: Cambridge University Press, 2003; etc.

Oktavijos autorius visą dėmesį sutelkė į tris 62 metų dienas². Pirma diena skirta Nerono skyryboms su Oktavija. Antra diena – Nerono ir nuo jo besilaukiančios Popėjos vestuvėms. Trečią dieną Neronas išstremia Oktaviją į Pandaterijos salą ir liepia prefektui Tigelinui buvusią žmoną nužudyti. Oktavija Pandaterijoje buvo nužudyta 62 metų liepos 9 dieną (Tac., *Ann.*, 14, 63–64). Šią datą mini Svetonijus, teigdamas, kad Neronas mirė 68 metais tą patį mėnesį ir tą pačią dieną kaip ir Oktavija (Suet., *Ner.*, 57). Anot Svetonijaus, praėjo 11 dienų nuo Nerono skyrybų su Oktavija iki vedybų su Popėja (Suet., *Ner.*, 35, 3), tačiau tragedijos autorius, norėdamas sustiprinti draminių efektą, istorinius įvykius atskleidė per kelias, viena po kitos sekančias, dienas.

XX amžiaus literatūros kritikų *Oktavija* buvo priimta labai šaltai ir abejingai³. Kaip teigia C. Johnas Heringtonas, literatūros vadovėliuose *Oktavija* buvo pristatoma labai trumpai, kaip „nuobodis

² Ne visi klasikinės filologijos specialistai sutaria, kad *Oktavijoje* parodomos trys dienos. Pavyzdžiui, Rolando Ferri teigia, kad tragedijoje Nerono skyrybos ir vestuvės įvyksta tą pačią dieną (Rolando Ferri, *op. cit.*, 4). Tragedijos autorius griežtai neatskyrė *Oktavijoje* trijų dienų, tačiau 670 eilutėje choras gieda, kad dabar atėjo vestuvių diena, o 712 eilutėje Popėja pasakoja savo baisų sapną prabudusi kitos dienos rytą po vestuvių.

³ C. J. Herington, *op. cit.*, 18.

drama, su raudų pertekliumi ir mitologijos demonstravimu⁴. Šis požiūris, mano nuomone, paskatino mokslininkus *Oktaviją* labiau nuvertinti nei kitas, mitologiniu siužetu parašytas, Senekos tragedijas ir daryti išvadą, kad *Oktaviją* sukūrė ne Seneka.

Vis dėlto pagal rankraštinę tradiciją *Oktavija* yra priskiriama Senekai. Senekos tragedijų rankraščiai yra skirstomi į dvi kodeksų grupes: A ir E. *Oktavija* yra tik A grupėje. Kitos devynios tragedijos yra abiejuose kodeksuose. Anksčiausiai išlikęs Senekos tragedijų rankraštis yra *Etruskų kodeksas* (E), parašytas apie 1100 metus, saugomas Florencijoje, Medičių bibliotekoje⁵. A kodeksų grupė (skirstoma į P, T, G (tik šiuose yra *Oktavija*) ir C, S, V) datuojama šiek tiek anksčiau nei 1204 metai. E kodekse Senekos tragedijos išdėstytos tokia tvarka: *Hercules, Troades, Phoenissae, Medea, Phaedra, Oedipus, Agamemnon, Thyestes, Hercules*⁶. A kodekse tragedijų eiliškumas ir pavadinimai šiek tiek skiriasi: *Hercules furens, Thyestes, Thebais, Hippolytus, Oedipus, Troas, Medea, Agamemnon, Octavia, Hercules Oetaeus*⁷. Taigi A grupės (P, T, G) Senekos tragedijų rankraščiuose *Oktavija* yra prieš *Etos Herkulį*. Šis faktas rodo, kad *Oktavija* priklauso Senekos tragedijų korpusui, o ne parašyta nežinomo anonimo. Mokslininkai, kurie paneigė Senekos *Oktavijos* autorystę dėl to, kad jos nėra senesniame Etruskų rankraštyje, buvo priversti paneigti ir *Etos Herkulio* autorystę, nes ši trage-

dija yra po tragedijos *Oktavija*. Tačiau abi tragedijos stilistiškai yra labai panašios į kitas aštuonias Senekos tragedijas. Dabar beveik niekas neabejoja, kad *Etos Herkulis* yra parašytas Senekos.

Pasak Berthe M. Marti, *Oktavijos* nėra Senekos tragedijų E kodekse todėl, kad ši tragedijų redakcija buvo parengta ir publikuota paties Senekos, o A kodekso tragedijų redakcija (su *Oktavija*) buvo publikuota tik po poeto mirties, kai preteksta apie imperatoriaus Nerono nusikaltimus galėjo saugiai pasirodyti⁸.

Literatūros kritikams didžiausią abejonę dėl Senekos *Oktavijos* autorystės kelia mirusio Nerono motinos Agripinos šešėlis, kuris pranašauja, kad Neronas sulauks keršto ir bus nužudytas dūriu į kaklą:

*ultrix Erinys impio dignum parat
letum tyranno, uerbera et turpem fugam
poenasque quis et Tantali uincat sitim,
dirum laborem Sisyphi, Tityi alitem
Ixionisque membra rapientem rotam.* (Sen. [sp.], *Oct.*, 619–623).

*ueniet dies tempusque quo reddat suis
animam nocentem sceleribus, iugulum hostibus
desertus ac destructus et cunctis egens.*

(Sen. [sp.], *Oct.*, 629–631).

*Erinija jau žūtį ruošia nedoram
Tironui: bėgą negarbingą ir rykštes,
bausmes, kurios pranoks ir Tantalo kančias,
Sizifo baisų vargą, Titijo paukščius,
Ir ratą Iksiono kūną griebiantį.
Ateis diena, kada nedorą gyvastį
Gražinsi už kaltes, ir kaklą priešams tu
Apuoginsi, paliktas, vargšas, nuverstas*⁹.

⁴ *Ibid.* 18.

⁵ Michael Lapidge, *The Anglo-Saxon Library*, Oxford: Oxford University Press, 2005, 94.

⁶ Pirmoji tragedija *Hercules* dabar vadinama *Hercules furens*, o paskutinioji *Hercules Oetaeus*.

⁷ Otto Zwierlein, „Praefatio“, *L. Annaei Senecae Tragoediae*, recognovit Otto Zwierlein, Oxford: Oxford University Press, 1986, v, vi.

⁸ Berthe M. Marti, *op. cit.*, 26. Pasak B. M. Marti, šią mintį pasiūlė: Léon Herrmann, *Octavie Tragédie Prétexte*, Paris: Les Belles Lettres, 1924, 1–5.

⁹ Čia ir toliau pateikiamas citatas iš *Oktavijos* vertė Jovita Dikmonienė.

Iš tiesų sunku patikėti, kad Seneka galėjo numatyti Nerono mirtį (68 m.), kuri įvyko, jau praėjus trejiems metams po Senekos priverstinės savižudybės (65 m.). Tačiau šis būsimas kerštas nusakomas tipiškais žodžiais (*iugulum dare* – durti į gerklę), kuriais Seneka ir kitose tragedijose aprašo neherojišką mirtį, pavyzdžiui, *Agamemnone (daturus coniugi iugulum suae* (43), *Edipe (utrumne pectori infigam meo / telum an patenti conditum iugulo inprimam?)* (1036–1037), *Tieste (ast illi ferus / in uulnere ense abscondit et penitus premens / iugulo manum commisit)* (721–723), *Trojietėse (quod penitus actum cum recepisset libens, / ensis senili siccus e iugulo redit.)* (49–50), *Etos Herkulyje (seu tibi iugulo placet / mersisse ferrum siue maternum libet / inuadere uterum, mater intrepidum tibi / praebebit animum.)* (991–994). Taigi *iugulum dare* yra *locus communis* Senekos tragedijose, reiškiantis kerštą, smurtinę mirtį.

Antra vertus, Seneka turbūt žinojo apie Nerono planuojamą nužudymą 65 metais. Anot Tacito: „Buvo gaudų, jog Sublijus Flavas slapta tarėsi su centurionais (ir Seneka tai žinojęs), kad, Pizono pastangomis užmušus Neroną, Pizoną irgi nužudysią ir perduosią valdžią Senekai, kuris, niekuo nesusitėpęs rankų ir pagarsėjęs dorybėmis, tinka aukščiausiai padėčiai“¹⁰ (Tac., *Ann.*, 15, 65, 1). Kasijus Dionas *Romėnų istorijoje* teigia, kad „Seneka ir prefektas Rufas su kitais įžymiais vyrais surengė sąmokslą prieš Neroną, kadangi negalėjo ilgiau kęsti jo gėdingo elgesio, pasileidi-

mo, žiaurumo“¹¹ (*ὁ δὲ δὴ Σενέκας καὶ ὁ Προῦφος ὁ ἑπαρχος ἄλλοι τὲ τινες τῶν ἐπιφανῶν ἐπεβούλευσαν τῷ Νέρωνι· οὔτε γὰρ τὴν ἀσχημοσύνην οὔτε τὴν ἀσέλγειαν οὔτε τὴν ὠμότητα αὐτοῦ ἔτι φέρειν ἐδύναντο.*) (Cass. Dio, *Hist. Rom.*, 62, 24, 1). Seneka, kaip teigia Tacitas *Analuose*, Nerono buvo apkaltintas dalyvavęs sąmoksle, nors pats Seneka nei paneigė šio fakto, nei patvirtino (Tac., *Ann.*, 15, 60, 2–61, 1). Seneka turbūt pritarė, kad reikia nužudyti žiaurų, nesivaldantį, beveik pamišusį valdovą, nes Seneka pritarė ir Agripinos, Nerono motinos, nužudymui, nes ši valdinga moteris nuolat kontroliavo Neroną, rezgė intrigas, gundė sūnų, reikalavo, kad jis dalytųsi su motina aukščiausia Romos valdžia. Todėl *Oktavijoje* Seneka galėjo panaudoti Agripinos pranašystę kaip pritarimą sąmokslininkams, kad reikia nužudyti Neroną. Berthe M. Marti taip pat teigia, kad Seneka galėjo *Oktaviją* parašyti kaip protestą prieš Nerono tironiją tuo metu, kai jis bendravo su Pizono sąmokslininkais¹².

Kaip rašo Tacitas, Pizono sąmokslu pradžioje bendraminčiai rinkdavosi pakalbėti apie Nerono nusikaltimus (Tac., *Ann.*, 15, 50). Seneka artimai bičiuliavosi su daugeliu iš jų. Sąmokslininkai Pizonas, Lukanas, Trasėja Petas ir kiti artimi Senekos bičiuliai greičiausiai teiravosi Senekos, ar jis pritaria Nerono tironijai, ar ne. Neišvengiamai Senekai reikėjo pasirinkti – būti už ar prieš Neroną. Senekos draugai rašė dramą. Žinoma, kad Pizonas parašė pretekstą ir pats vaidindavo scenoje, Trasėja Petas rašė mimus, Senekos sūnėnas Luka-

¹⁰ Čia ir toliau cituojamas Dalios Dilytės vertimas: Publijus Kornelijus Tacitas, *Analai*, Vilnius: Margi raštai, 2005.

¹¹ Citatą vertė J. Dikmonienė.

¹² B. M. Marti, *op. cit.*, 32.

nas sukūrė tragediją *Medėja*, taip pat rašė pantomimos tragedijas (Tac., *Ann.*, 15, 65, taip pat *Ann.*, 16, 21, taip pat *Vita Vaccae*). Taigi Seneka galėjo sukurti *Oktaviją* draugams kaip atsakymą, kad nepritaria Neronas elgesiui, ir perskaityti šią dramą Pizono ratelyje.

Pasak Tacito, išaiškėjus sąmokslui, kai Neronas paklausė jam ankščiau ištikimo tribūno Subrijaus Flavo, kodėl jis sulaužė priesaiką ir ketino nužudyti Neroną, Flavas taip atsakė: „Aš neapkenčiau tavęs. Nebuvo ištikimesnio už mane kario, kolei buvai vertas meilės. Pradėjau neapkęsti, kai pasidarei motinos ir žmonos žudikas, lenktynininkas, artistas ir padegėjas“ (Tac., *Ann.*, 15, 67, 2). *Oktavijoje* išreiškiamos panašios mintys: Neronas smerkiamas dėl tironijos, dėl to, kad, siekdamas valdžios ir bijodamas konkurentų, nužudė patėvį Klaudijų, motiną Agripiną, tiesioginį sosto paveldėtoją įbrolių Britaniką, galiausiai, keršydamas liaudžiai už nepasitenkinimą jo valdžia, padegė Romą. Prieš dešimtmetį, kai Neronas 54 metais buvo išrinktas imperatoriumi, pasižadėjo kartu su senatoriais valdyti Romą, tačiau *Oktavijoje* princepsas nekreipia dėmesio į piliečius ir senatorius, vadina juos liaudimi (*vulgus*) (579), elgiasi tarsi Rytų tironas su vergais. Toks Nerono požiūris į senatorius ir patarėjus turėjo ypač skaudinti Seneką.

Seneka, kaip ir Subrijus Flavas, Lukanas, iš pradžių žavėjosi Neronu, tačiau vėliau pakeitė savo nuomonę. Princepso auklėtojas tikėjo, kad Neronas bus kitoks nei Klaudijus, panašesnis į Augustą. Seneka traktate *Apie gailėstingumą*, skirtame Neronui, žvelgė į imperatorių su viltimi, kad Neronas jaunas bus supratingas, atlaidus, gailėstingas ir išmintingas kaip

Augustas senatvėje. Seneka šiame traktate Neronui pateikė pavyzdį apie Augustą, kuris, sužinojęs, kad prieš jį rengiamas sąmokslas, sugebėjo suvaldyti pyktį, ir ne tik nenužudė sąmokslininkų, bet padarė juos savo draugais. Lukanas istorinį epą *Farsaliją* taip pat pradėjo dedikacija Neronui, o užbaigė, smerkdamas monarchinę valdžią ir aukštindamas Katoną bei respubliką. Neronas dėl pavydo Lukano meistriškai parašytoms eilėms, viešai buvo uždraudęs Lukanui skaityti savo poeziją. Dėl to Lukanas, trokšdamas keršto, taip pat buvo įsitraukęs į Pizono sąmokslą.

Pizono ratelyje buvo planuojama Neroną nužudyti 65 m. balandžio 19 d. per cirko varžybas, rengiamas Cereros garbei. Buvo numatytas toks planas: „Lateranas, apsimetęs prašas paramos savo ūkiui, maldaudamas puls po kojų princepsui. Būdamas stiprus bei drąsus, netikėtai parvers jį ir prispaus, tada subėgs tribūnai, centurionai, kas tik turės drąsos, ir užmuš gulintį, neįstengiantį priešintis. Pirmas veržėsi smogti Scevinas. Jis buvo pasiėmęs durklą iš Išgelbėjimo šventovės Etrurijoje ar, kaip kiti teigia, iš Fortūnos šventyklos Ferentino mieste ir nešiojosi, paskyręs dideliame žygiui. Tuo tarpu Pizonas lūkuriuos Cereros buveinėje, iš kur jį prefektas Fenijus Rufas su kitais pašauks ir nuneš į stovyklą, lydint Klaudijaus Cezario dukteriai Antonijai, kad įgytų didesnį liaudies palankumą“ (Tac., *Ann.*, 15, 53, 2, 3).

Nerono nužudymas buvo išpranašautas ir astrologų. Kaip rašo Svetonijus, Neronui astrologai jau kažin kada buvo pasakę, jog anksčiau ar vėliau jis būsiąs nuverstas (Suet., *Ner.*, 40, 5–7). F. Giancotti pateikia šį liudijimą apie Neronui išpranašautą ankstyvą mirtį kaip Senekos autorystės

įrodymą, teigdamas, kad Seneka, kaip ir Neronas, žinojo iš astrologų¹³, kad princepsas bus nužudytas, todėl tik atrodo, kad *Oktavija* buvo parašyta *post eventum*¹⁴.

Rolando Ferri sutinka su Giancotti, jog Neronas galėjo žinoti astrologų pranašystę, būsiąs nužudytas, tačiau abejoja, kad astrologai galėjo išpranašauti princepsui, jog jis bus nusikaltėlis (*animam nocentem sceleribus*) (*Oct.*, 630) ir bėglys (*turpem fugam*) (*Oct.*, 620). Būtent šios dvi *Oktavijos* eilutės, anot R. Ferri, neleidžia priskirti *Oktavijos* Senekai¹⁵.

Mano nuomone, R. Ferri teiginius galima lengvai paneigti. Jei Seneka pretekstą parašė ankstyvą 65 metų pavasarį, kai buvo rengiamas Pizono sąmokslas, poetas jau žinojo, kad Neronas yra nusikaltėlis. Dėl kitos *Oktavijos* eilutės, kur mirusios Agripinos šešėlis išpranašauja, kad „keršytoja Erinija ruošia nedoram tironui vertą pražūtį, rykštes ir gėdingą bėgimą“, galima atsakyti, kad gėdingas Nerono bėgimas (*turpem fugam*) *Oktavijoje* turbūt buvo ne astrologų teisingai išpranašautas ateities spėjimas, o meniškas Aischilo tragedijos *Eumenidės* sekimas. Trilogijos *Orestėja* trečioje dalyje Aischilas panašiai nutapė mirusios Klitemnestros šešėlį, prakeikiantį Orestą, žadinantį miegančias erinijas ir skatinantį jas vyti su nuolat bėgantį, nedorą

¹³ I a. po Kr. romėnai ypač domėjosi astrologija, stebėjo dangaus reiškinius ir jų pasikeitimus siejo su žmonių likimu. Tiberijaus epochos poetas-astrologas Markas Manilijus sukūrė poemą hegzametru *Astronomika* (*Astronomica*), kur pirmoje knygoje aprašė mokslinius astronomijos, o likusiose keturiose – astrologijos pagrindus. Manilijus vienas pirmųjų romėnų poetų tiek daug dėmesio skyrė individualiems horoskopams sudaryti, aprašė žvaigždžių įtaką žmonių likimui.

¹⁴ Francesco Giancotti, *L'Octavia attribuita a Seneca*, Torino: Einaudi, 1954, 23.

¹⁵ R. Ferri, *op. cit.*, 6.

jos sūnų. Po Agripinos nužudymo Neronas viešai buvo lyginamas su Orestu. Kaip rašo Svetonijus, Romoje viešose vietose išplito skelbimai, kuriuose Neronas buvo lyginamas su Orestu ir Alkmeonu:

*Νέρων Ὀρέστης Ἀλκμέων μητροκτόνος.
νεόψηφον· Νέρων ἰδίαν μητέρα
ἀπέκτεινε*

(Suet., *Ner.*, 39).

Motinžudžiai – Neronas, Orestas ir Alkmeonas.

*Paskaičiuok – pamatysi: Neronas – motės žudikas!*¹⁶

Antra vertus, mokslininkai, tiek daug dėmesio kreipdami į Agripinos pranašystę, nepastebi kitos *Oktavijos* eilutės, kur įvykiai po Senekos mirties yra klaidingai numatomi. *Oktavijoje* minimas Popėjos sapnas (712–739). Popėja auklei pasakoja, kad susapnavo savo pirmąjį vyrą Krispiną:

[...] properat petere complexus meos
Crispinus, intermissa libare oscula:
irrupit intra tecta cum trepidus mea
ensemque iugulo condidit saeuum Nero. (Sen.
[sp.], *Oct.*, 730–733).

[...] *Krispinas skuba apkabint mane,
Atpirkt išsisiskyrimą mūsų bučiniiais:
Tačiau įsiveržė Neronas į namus
Ir kardą įsmeigė gerklėn su įtūžiu.*

Kaip rašo Tacitas, Popėjos pirmasis vyras Rufrijus Krispinas, išaiškėjus Pizono sąmokslui, Nerono buvo ištremtas į Sardiniją. Po metų (66 m.) Neronas įsakė Krispinui nusižudyti (Tac., *Ann.*, 16, 17, 1–2). Besilaukianti Popėja Nerono buvo nužudyta 65 metų vasarą, jau mirus Se-

¹⁶ Čia ir toliau cituojamas Janinos Mažiulienės vertimas: Gajus Svetonijus Trankvilas, *Dvylikos Cezarių gyvenimas*, Vilnius: Vyturys, 1998.

nekaip 65 metų balandį (Tac., *Ann.*, 16, 6, 1). Popėjos vyro Krispino mirtis *Oktavijoje* nėra teisingai nuspėjama. Todėl galima teigti, kad poetas tiksliai nežinojo, kas įvyks po 65 metų balandžio. *Oktavijos* autorius teisingai numatė tik patį Krispino nužudymo faktą, nes nekaltų žmonių žudymas Neronui buvo įprastas elgesys. Neronas žudė giminaičius, pažįstamus ir atsitiktinai gatvėje sutiktus žmones.

Paskutiniaisiais Senekos gyvenimo metais buvo ypač pašliję jo asmeniniai santykiai su Neronu. Pasklidus pavydžioms kalboms dėl Senekos didžiulio turto, filosofas norėjo gražinti visus Nerono padovanotus turtus, tačiau princepsas nesutiko. Senekai tai buvo aiški užuomina į Nerono greitą susidorojimą su juo. Neronas norėjo nuoduoti Seneką dėl kelių priežasčių. Pirmiausia dėl to, kad jo mokytojas griežtai nepritarė skyryboms su dora, ištikima ir į politinius įvykius nesikišančia Oktavija, dėl to, kad Seneka nepalaikė Nerono, norinčio vesti gražią, aistringą, princepsą lengvai valdančią Popėją, galiausiai dėl to, kad Seneka skatino savo auklėtinį dorai gyventi, tenkintis mažu, nepasiduoti malonumams, aistroms, gerbti senatorius ir piliečius. Kaip teigia Tacitas, Seneka, bijodamas būti nuoduotas, stengėsi atsiriboti nuo princepsa ir jo dvaro, užsidarė namuose, atsidėjo filosofijai (Tac., *Ann.*, 15, 45).

Nujausdamas mirtį, Seneka *Oktavijoje* turėjo galimybę atskleisti savo tikrus jausmus. Pretekstoje jis galėjo su ironija ir humoru pažvelgti į save, kažkada susigundžiusį apgaulinga šlove ir valdžia. Paskutiniaisiais gyvenimo metais Senekai turbūt atrodė, kad jam buvo geriau net tremtyje Korsikoje, nei šalia nuolat žudyti pasiren-

gusio Nerono. Taip apie savo išgyvenimus *Oktavijoje* pasakoja personažas Seneka:

*Quid, impotens Fortuna, fallaci mihi
blandita uultu, sorte contentum mea
alte extulisti, grauius ut ruerem edita
receptus arce totque prospicerem metus?
melius latebam procul ab inuidiae malis
remotus inter Corsici rupes maris,
ubi liber animus et sui iuris mihi
semper uacabat studia recolenti mea.
O quam iuuabat, quo nihil maius parens
Natura genuit, operis immensi artifex.*

(Sen. [sp.], *Oct.*, 377–386).

*Kodėl, Fortūna visagale, man, dalia
Sava patenkintam, klastingu veidu tu
Nusišypsojai ir aukštai iškėlei, kad
Sužlugčiau pripažintas ir patirčiau tiek
Daug baimės? Jau geriau, kai nuo pavydo aš
Žmonių slėptaus toli tarp Korsikos uolų,
Kur sielą mano laisvą, nepriklausomą
Vis šaukė mėgstami darbai. Ir džiugino
Mane tatai, ką gimdė motina Gamta,
Kurios nieks nepralenks kūryba didesne.*

Kai kurie kritikai Senekai nepriskiria *Oktavijos* todėl, kad pretekstoje kaip personažas pasirodo pats Seneka¹⁷. Antikinėje dramoje labai retai pasitaikydavo poeto asmeninis komentaras ar pats poetas save vaizduodavo pjesėje¹⁸. Šis efektas dažnai suteikia kūriniui ironijos ar humoro. Antra vertus, Seneka save padarė literatūrinio personažu *Diatribėse* ir *Laiškuose Liucilijui*. Todėl B. M. Marti *Oktaviją* vadina Se-

¹⁷ E. Г. Рабинович, *op. cit.*, 422.

¹⁸ Žinomi tik keli atvejai: senosios komedijos atstovas Kratinas (V a. pr. Kr.) išjuokė savo aistrą vynu komedijoje *Vyno gertuvė* (*Pytinė*), to paties žanro poetas Aristofanas (IV a. pr. Kr.) panaudojo asmeninius komentarus parabasėse, graikų poetas Herodas (III a. pr. Kr.) kaip personažas 8 *Mime* linksmi pasakojo tarnams savo sapną, romėnų komediografas Terencijus (II a. pr. Kr.) atsakydavo kritikams savo komedijų prologoose.

nekos diatribė prieš Neroną¹⁹. B. M. Marti *Oktaviją* lygina su Senekos satyra *Sumoliūgėjimu*, kuri, kaip spėjama, buvo parašyta po imperatoriaus Klaudijaus mirties apie 54–55 metus. Seneka *Sumoliūgėjime* nukreipė aštrią satyrą prieš Klaudijų, nors po imperatoriaus mirties filosofas buvo parašęs giriančią Klaudijų laidotuvių kalbą Neronui. *Sumoliūgėjime* ir *Oktavijoje* B. M. Marti išvelgia paralelių: abejuose kūriniuose Seneka aprašo idealistinį žmonijos Aukso amžių kaip priešpriešą jo gyvenamam laikotarpiui. *Sumoliūgėjime* Seneka Augusto vardu pasmerkia Klaudijų, nevertą sudievinimo, o *Oktavijoje* – Agripinos vardu prakeikia Neroną. Seneka *Oktavijoje* ir *Sumoliūgėjime* išryškina imperatorių Klaudijaus ir Nerono nedorumą, kvailumą, aistringumą²⁰.

Dar vienas kritikų argumentas prieš Senekos autorystę (be Agripinos pranašystės, Senekos personažo pasirodymo *Oktavijoje*) – gražus, simetriškas *Oktavijos* planas, kurio neturi jokia kita Senekos tragedija²¹. Heringtonas pastebi, kad ilgiausia *Oktavijos* scena yra tragedijos pradžioje pavaizduota pirmoji diena, kai Oktavija aprauda savo likimą, kalbasi su savo aukle (iš viso 272 eilutės). Po jos eina choro giesmė (103 eilutės). Vėliau Neronas kalbasi su Seneka, kokiomis priemonėmis reikia išsaugoti valdžią, ar galima dėl valdžios pateisinti giminaičių žudymą, tautos įbauginimą, ar geriau būti gailestingam (225 eilutės). Centrinėje tragedijos dalyje pasirodo Agripinos šešėlis. Mirusi motina reikalauja keršto ir mirties bausmės Neronui. Trečią

dieną Popėja pasakoja auklei sapną, bijo, kad jos buvusį vyrą Krispiną pavydus Neronas nužudys kardu, kad nukentės jos sūnus (71 eilutė). Po to seka dvi trumpos chorų giesmės (35 eilutės) ir Nerono pokalbis su prefektu apie kerštą nepaklusniai liaudžiai, būsimums Romos gaisrus ir Oktavijos nužudymą (56 eilutės). Tragedija baigiasi Oktavijos ir choro rauda.

Heringtonas teigia, kad *Oktavijos* negalėjo parašyti Seneka dėl to, kad Senekos prozos ir poezijos darbams būdinga neaiški struktūra, emocišgesnis stilius, kad *Oktavija* pradedama raudomis, ilgais dialogais, kurie į tragedijos pabaigą sutrumpėja²². Tačiau galima prieštarauti. Juk būtent tokiais ilgais dialogais pradedamas Senekos *Pamišęs Herkulis*, šios tragedijos pabaigoje personažų dialogai, kaip ir *Oktavijoje*, sutrumpėja. O aiškia, dvinarę struktūrą turi ne tik *Oktavija*, bet ir Senekos *Trojietės* bei *Etos Herkulis*.

Palyginkime Senekos *Trojiečių* struktūrą su *Oktavija*. Pirmosios *Trojiečių* 202 eilutės skirtos Hekubos raudai, pokalbiui su choru. Čia Taltibijus praneša, kad iš kapo buvo iškilęs mirusio Piro tėvo šešėlis ir reikalavo keršto trojiečiams. Apie 150 eilučių Piras diskutuoja su Agamemnonu, ar geriau būti gailestingam, ar žiauriam valdovui. Ši scena labai panaši į Nerono ir Senekos pokalbį *Oktavijoje*. Choro giesmė tęsiama nepilnas 40 eilučių. Antroje *Trojiečių* dalyje Andromachė pasakoja savo baisų sapną seniui, kad jai prisisapnavo jos miręs vyras ir liepė saugoti sūnų, kad jo nenužudytų graikai. Ši scena panaši į *Oktavijos*, kur Popėja pasakoja savo baisų sapną auklei. Vėliau Andromachė kalbasi

¹⁹ B. M. Marti, *op. cit.*, 28.

²⁰ *Ibid.*, 31, 35.

²¹ C. J. Herington, *op. cit.*, 24.

²² *Ibid.*

su Uliksu apie 300 eilučių. Choras apima 46 eilutes. Tragedija baigiasi, kai choras, pasiuntinys, Hekuba ir Andromachė aprauda Trojos ir trojiečių likimą (visas šis dialogas tęsiamas apie 220 eilučių). Finale pasiuntinys atskleidžia, kaip žuvo Astianaktas ir Poliksenė, choras gailisi moterų ir baigiančios sudegti Trojos. Degančios Romos vaizdai taip pat piešiami *Oktavijos* finalinėse scenose.

Oktavija kelia gailėstį Nerono nužudytai žmonai Oktavijai, jos broliui Britanikui, kurį Neronas, bijodamas prarasti sostą, nunuodijo puotos metu. *Trojietės* kelia gailėstį Piro nužudytai Priamo dukteriai Poliksenei, Ulikso numestam nuo bokšto Priamo vaikaičiui Astianaktui, kuris užaugęs galėjo keršyti graikams ir sunaikinti jų tėvynę. *Trojietės* skatina piktintis graikų žiaurumu, ypač jauno, ką tik gavusio valdžią, Piro užsidegimu žudyti nekaltą mergaitę, jo nenoru įsiklausyti į išmintingo Agamemnono žodžius. *Oktavija* skatina piktintis jauno Nerono žiaurumu, jo troškimu nužudyti nekaltą Oktaviją ir jo nenoru įsiklausyti į Senekos žodžius. Antroje *Oktavijos* dalyje matome didelį prefekto Tigelino panašumą į *Trojiečių* Uliksą, kuris iš karto paklūsta valdovui ir skuba vykdyti baismės – nužudyti Nerono giminaičių Sulos ir Plauto. Nerono ir Senekos pokalbio temos *Oktavijoje* labai panašios į *Trojiečių* Piro ir Agamemnono. Palyginkime, kaip senas Agamemnonas *Trojietėse* moko jaunuolį Pirą ir senas Seneka *Oktavijoje* moko jauną Neroną:

AG. *Iuvenile uitium est regere non posse impetum.* (Sen., *Tro.*, 250)
Violenta nemo imperia continuit diu, moderata durant; quoque Fortuna altius

euexit ac leuauit humanas opes, hoc se magis suppressere felicem decet uariosque casus tremere metuentem deos nimium fauentes. (Sen., *Tro.*, 258–263)

PY. *Lex nulla capto parcit aut poenam impedit.*

AG. *Quod non uetat lex, hoc uetat fieri pudor.*

PY. *Quodcumque libuit facere uictori licet.*

AG. *Minimum decet libere cui multum licet* (Sen., *Tro.*, 333–336)

AG. *Jaunuolio yda – neįstengt susivaldyt.*

Valdžios smurtingos nieks ilgai neišlaikys; Saikinga – likis; ir kuo aukščiau likimas kels Ką nors ir padarys užvis garbingesniu, Tuo reikia jam labiau valdyt pačiam save, Dievų bijotis ir nelaimės numatyt.

PI. *Neliepia niekas nugalėto pagailėt.*

AG. *Bet padorumas liepia jų pasigailėt.*

PI. *Laimėtojas juk gali elgtis, kaip norės.*

AG. *Kam daug kas leista, turi daug susivaldyt*²³.

NE. *Extinguere hostem maxima est uirtus ducis.*

SE. *Seruare ciues maior est patriae patri.*

NE. *Praecipere mitem conuenit pueris senem.*

SE. *Regenda magis est feruida adolescentia.*

NE. *Aetate in hac satis esse consilii reor.*

SE. *Vt facta superi comprobent semper tua.*

NE. *Stulte uerebor, ipse cum faciam, deos.*

SE. *Hoc plus uerere quod licet tantum tibi.*

(Sen. [sp.], *Oct.*, 444–450)

NE. *Narsa didžiausia vado – priešą sunaikint.*

SE. *Narsa tėvynės tėvo – saugot piliečius.*

NE. *Romiam pritinka seniui mokyt berniukus.*

SE. *Labiau pritinka draust aistringus jaunuolius.*

NE. *Manau, kad patarimai man nebūtini.*

SE. *Ne, būtini, – kad laimintų tave dievai.*

NE. *Dievų bijotis kvaila: nes kuriu juos pats.*

SE. *Todėl labiau bijokis, kai tau leista daug.*

Šiose kalbose *Trojietėse* ir *Oktavijoje* jaučiama Senekos traktato *Apie gailėtingumą* įtaka. Atze J. Keulen teigia, kad

²³ Vertė Jonas Dumčius. Seneka, *Trojietės* in *Romėnų literatūros chrestomatija*, sudarė ir komentarus parašė Dalia Dilytė, Vilnius: Mintis, 2008.

Trojetėse pokalbis tarp Agamemnono ir Piro (203–359) leidžia spėti, kad Seneka *Trojietes* parašė Nerono mokymo tikslais 51–54 metais²⁴. Kita vertus, *Trojietės* galėjo būti parašytos ir vėliau, nes jauno, karštakošio Piro, kuris negarbingai užmušė seną Trojos valdovą Priamą ir rengiasi nužudyti nekaltą valdovo dukterį Poliksene, bei išmintingo, santūraus, seno Agamemnono pokalbis yra aiški aliuzija į Seneką ir Neroną, užmušusį imperatorių Klaudijų ir besirengiantį nužudyti jo dukterį Oktaviją.

Įdomu, kodėl Senekai kilo mintis tragedijoje pavaizduoti Neroną, Popėją, Oktaviją, save, o neprisidengti mitologiniais personažais kaip *Trojietėse*? Galbūt šis sumanymas Senekai gimė dėl entuziastingo Nerono noro teatre vaidinti personažus, kurie yra panašūs į patį princepsą? Iš Antikos istorikų žinome, kad Neronas pats mielai vaidindavo scenoje motinos žudikų vaidmenis. Anot Diono, Nerono mėgstamiausi vaidmenys turo į Graikiją metu (67 m.) buvo: Edipas, Tiestas, Herkulis, Alkmeonas ir Orestas (Cass. Dio, *Hist. Rom.*, 63, 9, 4). Pasak Svetonijaus, Neronas giedodavo tragedijose, užsidėjęs didvyrio ar didvyrės, dievo ar deivės kaukes, kurios buvo panašios į jo paties arba į Popėjos veidą (Suet., *Ner.*, 21, 3). Neronas dainavo tragedijas: *Kanakės gimimas*, *Orestas motinos žudikas*, *Apakęs Edipas*, *Pamišęs Herkulis* (Suet., *Ner.*, 21, 3). *Edipas* ir *Kanakė* – tragedijos apie kraujomaišą. *Kanakė* – vėjų dievo Eolo duktė, pagimdžiusi kūdikį iš kraujomaišos su bro-

liu. Tragedija apie *Kanakę* galėjo Neroną traukti dėl priverstinių vedybų su išesere Oktavija, kurią Neronas vedė tik dėl imperatoriaus valdžios įtvirtinimo. Edipas Neronui turbūt priminė jo paties santykius su motina. Kaip rašo Tacitas, Neronas turėjo seksualinių ryšių su savo motina Agripina, kuri ėmėsi vilioti sūnų, bijodama prarasti valdžią ir įtaką Neronui (Tac., *Ann.*, 14, 2, 1). Neroną žavėjo teatras, nes, suvaidinęs artimą sau personažą, imperatorius galėdavo palengvinti savo kaltę ir gėdą, kuri turėjo jam kilti dėl kraujomaišos ir artimųjų žudymo. Suvaidinęs Orestą, Edipą, Herkulį, Neronas sumažindavo savo vidinio *id* ir *superego* konfliktą, ypač dėl to, kad publika ir pasamdyti plojikai Neroną scenoje entuziastingai palaikydavo. Tokiu būdu jis rasdavo pritarimą savo aistroms ir blogiems poelgiams, išleisdavo juos iš sąsamonės, sumažindavo *superego* kaltinamąjį efektą.

Oktavija turi skirtumą, palyginti ją su *Medėja*, *Tiestu*, *Pamišusiu Herkuliu* ir kitomis Senekos tragedijomis. Pavyzdžiui, *Oktavijoje* nėra personažo pokalbio su savo siela, nevaizduojama beprotybė, pamišimas, žudymas ar savižudybė. Tačiau tokių elementų stokoja ir *Trojietės*. Čia apie merginos ir vaiko nužudymą praneša pasiuntinys. Senekos *Finikietėse* taip pat nėra aprašomas nužudymas, nėra choro partijų, tačiau dėl *Finikiečių* autorystės niekas neabejoja. Kita vertus, *Oktavijoje* yra pavartotos Senekos ypač mėgstamos hiperbolės ir adinatas²⁵:

²⁴ Apie Atze J. Keulen Senekos *Trojiečių* interpretaciją (Atze J. Keulen: *L. Annaeus Seneca: Troades*, Leiden, Boston, and Cologne: Brill, 2001) rašo Margarethe Billerbeck: „Seneca’s *Troades*“, *The Classical Review*, New Series, 54, 2, October, 2004, 399–400.

²⁵ Adinatas Senekos yra pavartotas tragedijose: *Hercules Furens* 373–378, *Troades* 558–562, *Phoenissae* 59–61, 84–9, *Medea* 401–406, *Phaedra* 568–73, 930–941, *Oedipus* 503–508, *Thyestes* 476–82, *Hercules Oetaeus* 280–283, 335–337, 467–472, 1377–1395,

*Lungentur ante saeua sideribus freta
et ignis undae, Tartaro tristi polus,
lux alma tenebris, roscidae nocti dies,
quam cum scelesti coniugis mente impia
mens nostra, semper fratris extincti memor.*

(Sen. [sp.], *Oct.*, 222–226)

*Ankščiau gi jūra susijungs su žvaigždėmis
ugnis su vandeniu, dangus su Tartaru,
tamsybės su šviesa, diena su naktimi,
negu su vyro siela nedora – mana
širdis, vis nužudyta brolių menanti.*

Anot C. J. Heringtono, *Oktavijoje* pavartoti žodžiai yra beveik tokie patys kaip ir kitose neginčytinose Senekos tragedijose²⁶. Heringtonas teigia, kad *Oktavija* skiriasi nuo kitų Senekos tragedijų tik simetriška struktūra, gana saikingai reiškiamomis personažų emocijomis bei dažnai eilutės pabaigoje pasitaikančiais įvardžiais²⁷. Mokslininkai surado *Oktavijoje* 40 žodžių, kurie nebuvo pavartoti kitose Senekos tragedijose²⁸. Tarp šių yra ir tik su Romos istorija susijusių žodžių (pvz., *princeps* (pavartota 19 kartų), *senatus* (3 kartus)), kurių nebuvo galima pritaikyti mitologinio siužeto Senekos tragedijose. *Oktavijos* jambinis ir anapestinis metras neturi ryškių skirtumų nuo kitų Senekos tragedijų.

Heringtonas teigia, kad *Oktavijos* autorius greičiausiai buvo Senekos mokinys, kuris nepaprastai žavėjosi savo mokytoju,

1576–1581, 1582–1586, *Octavia* 86–88, 222–224. Adiną Senekos tragedijose tyrė Denis and Elisabeth Henry, *The Mask of Power: Seneca's Tragedies and Imperial Rome*, Warminster: Aris & Phillips Ltd, 1985.

²⁶ C. J. Herington, *op. cit.* 25.

²⁷ *Ibid.*, 27.

²⁸ *Ibid.*, 25. C. J. Heringtonas straipsnyje išvardija visus 40 žodžių, remdamasis William Abbot Oldfather, Artur Stanley Pease, Howard V. Canter, *Index verborum quae in Senecae fabulis necnon in Octavia praetexta reperuntur*, Urbana, Illinois, 1918, (repr. Hildesheim: Olms, 1964).

gerai perėmė jo mintis, stilių ir atkartoję *Oktavijoje* Senekos žodžius, frazes, idėjas²⁹. Tačiau I amžiuje romėnų literatūra jau buvo tiek išsivysčiusi, kad sunku įsivaizduoti, jog kas nors, turėjęs poeto talentą, būtų norėjęs tapti visiškai neoriginaliu Senekos stiliaus mėgdžiotoju. Kita vertus, literatūriniai stiliai greitai keitėsi. Jau Kvintilianas, praėjęs maždaug 30 metų po Senekos mirties, dešimtoje *Oratoriaus auklėjimo* (*Institutio Oratoria*) knygoje peikė Senekos stilių (Quint., *Inst.*, 10, 1, 125).

Anot Patrico Kragelundo, *Oktavija* galėjo būti parašyta švenčiant Galbos triumfą 68 metais, nes tragedijoje kalbama apie taikos būtinybę (279–81) bei žiaurumo pasmerkimą (982)³⁰. Tačiau galima Kragelundui prieštarauti. Juk romėnai baisėjosi Nerono žiaurumu ir troško ramybės jau 65 metais, kai buvo rengiamas Pizono sąmokslas, todėl žiaurumo pasmerkimas nebūtinai reiškia, kad *Oktavija* buvo sukurta 68 metais. Timothy D. Barnesas taip pat teigia, kad preteksta buvo parašyta Galbos valdymo laikotarpiu 68 metais, nes autorius turėjo būti liudininkas arba labai gerai susipažinęs su politiniais 62 metų įvykiais³¹.

Mano nuomone, *Oktaviją* galėjo parašyti 60–65 metais gyvenęs asmuo, kuris buvo labai artimas Nerono dvarui, nes *Oktavijoje* minimi tokie faktai, kurie galėjo būti žinomi tik Nerono artimiesiems, pvz., *Oktaviją* skaudinanti Nerono meilužė atleistinė Aktė (*Oct.*, 193–197), verkianti

²⁹ C. J. Herington, *op. cit.*, 26, 28.

³⁰ Patric Kragelund, „The Prefect's dilemma and the date of the *Octavia*“, *The Classical Quarterly, New Series*, 38, 2, 1988, 492–508.

³¹ Timothy D. Barnes, „The date of the *Octavia*“, *Museum Helveticum* 39, 1982, 215–217.

Agripina per Britaniko laidotuves (*Oct.*, 170). Šis faktas yra dar vienas įrodymas, kad būtent Seneka galėjo parašyti *Oktaviją*, nes, būdamas Nerono auklėtojas ir patarėjas, gerai žinojo visas dvaro intrigas.

R. Ferri irgi pripažįsta, kad *Oktavijos* autorius turėjo būti arba asmeniškai įtrauktas į 62 metų įvykius, arba pasinaudoti rašytiniais šaltiniais, ypač Tacito *Analais*³². Anot R. Ferri, 69 metais, kai valdė keturi imperatoriai (Galba, Otonas, Vitelijus ir Vespasianas), Neronas nebuvo taip peikiamas, kaip jis pavaizduotas *Oktavijoje*. Pretekstoje princepsas piešiamas pačiomis tamsiausiomis spalvomis, tačiau istorikai liudija, kad 69 metais imperatorius Otonas, gerbdamas ankstesnio imperatoriaus atminimą, sau suteikė Nerono vardą. Vadinasi, 69 metais Neronas negalėjo būti pavaizduotas poezijoje kaip žiaurus tironas. Ferri atmeta siūlymą laikyti *Oktaviją* parašyta 68–69 metais ir teigia, kad greičiausiai *Oktavija* buvo parašyta, remiantis rašytiniais liudijimais, nes 65 metais žinoti visos Nerono dvaro intrigas galėjo tik labai artimi princepsui žmonės³³. Pasak Ferri, *Oktavijos* poetui informacija „iš pirmų lūpų“ negalėjo būti pasiekama³⁴. Tačiau, jei mes teigtume, kad *Oktaviją* parašė Seneka, tai informacija „iš pirmų lūpų“ poetui tikrai buvo pasiekama.

Ferri, atradęs *Oktavijos* panašumų su Papinijaus Stacijaus *Silvomis* (*Silvae*), teigia, kad *Oktavijos* autoriui padarė įtakos Stacijus³⁵. Todėl Ferri *Oktavijos* parašymo datą nukelia į Domiciano laikus, dešimtmečiu vėliau už Kvintiliano *Ora-*

toriaus auklėjimą, kuriame buvo peikiamas Senekos stilius. Kvintiliano kūrinys, pasak mokslininkų, žymi ribą, po kurios jau niekas nemėgdžiojo Senekos stiliaus. Tačiau Ferri teigia, kad *Oktavija* galėjo būti parašyta kaip apologija Senekai prieš Kvintiliano kritiką. Anot Ferri, *Oktavijos* autorius galėjo būti senas Senekos mokinys, parašęs šią pretekstą, kaip ir Stacijus *Silvas*, Lukano našlei, literatūros gerbėjai Polai Argentarijai³⁶. Tačiau kyla klausimas, kodėl *Oktavijoje*, kuri tariamai buvo parašyta Lukano našlei, praėjus 40 metų po Lukano mirties, neužsimenama apie Nerono žiaurų susidorojimą su Pizono sąmokslininkais, Popėjos nužudymą ir kitus įvykius po Senekos mirties. Skaitant *Oktaviją* visiškai nekyla mintis, kad ši preteksta yra parašyta kaip apologija Senekai prieš Kvintiliano kritiką, nes joje niekur neužsimenama apie stiliaus problemas. Otto Zwierleinas yra pažymėjęs, kad Stacijus *Tėbaidoje* (*Thebais*) kelis kartus atkartoja Senekos tragedijų motyvus³⁷. Todėl, mano nuomone, randami panašumai *Oktavijoje* ir *Silvose* įtikinamiau rodo, kad Stacijus *Tėbaidoje* ir *Silvose* panaudojo motyvus iš Senekos tragedijų, o ne senas Senekos mokinių, sekdamas Senekos stiliumi, panaudojo ir Stacijaus *Silvų* motyvus *Oktavijoje*.

Galiausiai galima padaryti išvadą, kad mokslininkai, kurie *Oktavijos* autorystę sieja su nežinomu autoriumi – Senekos mokiniu, nepateikia pakankamai svarių įrodymų, kurie neleistų *Oktavijos* priskirti Senekai. Mano nuomone, *Oktaviją* galėtu-

³² R. Ferri, *op. cit.*, 11–14.

³³ *Ibid.*, 10–11.

³⁴ *Ibid.*, 16.

³⁵ *Ibid.*, 17–27.

³⁶ *Ibid.*, 26–27.

³⁷ Otto Zwierlein, *Prolegomena zu einer kritischen Ausgabe der Tragödien Senecas*, Wiesbaden: Steiner, 1983, 239.

me priskirti Senekai dėl to, kad ji išliko Senekos tragedijų rankraštiniame A korpuse, dėl to, kad poetas turėjo pats būti įtrauktas į 62–65 metų įvykius, kad niekas kitas taip gerai nežinojo Nerono dvaro intrigų kaip Seneka, dėl to, kad *Oktavijos* struktūra ir jos teikiamas emocinis poveikis skaitytojams yra panašus į Senekos *Trojietes*, o žodžių ir idėjų raiška į visas kitas Senekos tragedijas, galiausiai dėl to, kad Seneka

Oktaviją galėjo parašyti, dalyvaudamas Pizono sąmoksle, kaip protestą prieš Nerono tironiją, žudynes, dievų paniekinimą. *Oktavijoje* poetas galėjo ironiškai pažvelgti į save, į imperatorių Neroną, pamėgusį vaidinti tragedijų personažus, primenančius jį patį, į sudėtingą I amžiaus laikmetį, kuriame kova dėl valdžios buvo užgožusi ištikimybę, gailėstingumą ir meilę artimui.

CAN WE ATTRIBUTE THE PRAETEXTA *OCTAVIA* TO SENECA?

Jovita Dikmonienė

S u m m a r y

The article explores the problems of the authorship of the Roman tragedy *Octavia*. The aim of the article is to introduce and analyse research carried out by scientists on the problems of the authorship of *Octavia* and to answer to the question on whether this praetexta could have been written by Seneca.

For literary critics the greatest doubt about the authorship of Seneca's *Octavia* raises the shadow of Agrippina, Nero's dead mother, who correctly foretells the death of Nero – the emperor will become a victim of revenge and be killed by being stabbed in the neck. The doubt stems from the fact that Seneca had died three years before Nero. However, the future revenge is defined using typical words (*iugulum dare* – jab to the throat), which are used by Seneca in his other tragedies to describe non-heroic death, such as in *Agamemnon* (43), *Oedipus* (1036–1037), *Thyestes* (721–723), etc. So *iugulum dare* can be treated as *locus communis* in Seneca's tragedies, meaning revenge, violent death. On the other hand, according to historians (Tacitus, Dio Cassius), Seneca was aware of the planned assassination of Nero in 65 CE by Piso's conspirators. At the beginning of a conspiracy, conspirators would gather to talk about Nero's crimes and Seneca maintained close relationships with many of them. Therefore, Seneca could have written *Octavia* at the beginning of 65 CE and read it at the gathering of Piso's circle, where everyone spoke of Nero's crimes supporting the need for a conspiracy.

Nero's dethronement was also predicted by astrologers. Rolando Ferri doubts whether astrologers

could have predicted to the Princeps that he would become a criminal (*animam nocentem sceleribus*) (*Octavia*, 630) and fugitive (*turpem fugam*) (*Octavia*, 620). It is these two lines of *Octavia*, according to Ferri, that do not allow attributing *Octavia* to Seneca. The author of the article argues Ferri's claims. If Seneca wrote the praetexta in the spring of 65 CE when Piso's conspiracy was organised, the poet knew that Nero was a criminal. Aeschylus' tragedy *The Eumenides* could have helped Seneca create the image of Nero shamefully fleeing from the furies. Aeschylus portrayed in a very similar manner the shadow of the dead mother, Clytemnestra, cursing Orestes, waking up the sleeping furies, and constantly encouraging them to run after the fleeing son who had killed his mother. As Svetonius writes, in public places in Rome, notices comparing Nero with Orestes and Alkmeon were popular.

The article rebuts other arguments of the critics against Seneca's authorship. C. John Herington says that Seneca could not have written *Octavia*, because it has a nice, symmetrical structure which is not characteristic of any of Seneca's other tragedies. The author of the article however notes that Seneca's *Troades* and *Octavia* have a very similar structure and the characters have similar features.

Ferri, who discovered similarities between *Octavia* and Papinius Statius' *Silvae*, maintains that the author of *Octavia* was influenced by Statius. Therefore, Ferri moves the date of *Octavia* to the times of Domitian, a decade after Quintilian's *Institutio Oratoria*, which criticises Seneca's style. Ferri states

that *Octavia* could have been written as an apology to Seneca against Quintilian's criticism. However, the article doubts this assertion, as *Octavia*, which was allegedly written 40 years after Seneca's death, does not mention either Nero's brutal crackdown on Piso's conspirators nor the killing of Poppea or other events after Seneca's death. *Octavia* does not mention the problems of style and therefore it is difficult to believe that the praetexta was written as an apology to Seneca against Quintilian's criticism.

The article concludes that researchers attributing the authorship of *Octavia* to an unknown author, Seneca's student, do not provide enough solid evidence against attributing *Octavia* to Seneca. According to the author of the article, we could attribute *Octavia*

to Seneca for several reasons: it has remained in the manuscript corpus A of Seneca's tragedies; events described in the praetexta are sufficiently personal, therefore the poet himself had to be involved in the events of 62–65 CE; the structure of *Octavia* and its emotional impact on readers is very similar to that of Seneca's *Troades*; and the expression of ideas and words is similar to those in all other Seneca tragedies. Seneca could have written *Octavia* for the participants of Piso's conspiracy as approval of their actions, offering an ironic look at himself and at Emperor Nero who tried to imitate the characters of tragedies who resembled himself, as well as at the complex first century in which the struggle for power overwhelmed fidelity and clemency.

Gauta 2011-09-22
Priimta publikoti 2011-10-19

Autorės adresas:
Klasikinės filologijos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5,
LT-01513 Vilnius
El. paštas: jovitadikmoniene@yahoo.com